

JAN VAN DER DOES (1545-1604) EN ZIJN GEZIN

door

H.K. Nagtegaal en H.M. Morien

Dit artikel is gepubliceerd in 'Gens Nostra', jrg. 70 (2015), blz. 292-296.

Groepsportret van Jan van der Does en zijn gezin, door Roeloff Willemsz van Culemborg, vervaardigd tussen 1590 en 1592, paneel, 98 x 183 cm. Van links naar rechts staan afgebeeld: Jacob (Jacobus), Georg (Georgius), Jan (Janus) van der Does (Dousa) sr., Jan (Janus) jr., Werner (Warnerus), Stefan (Stephanus), Dirk (Didericus), Frans (Franciscus), Anna, Elisabeth van Zuylen en Johanna. (Collectie: Museum De Lakenhal, Leiden).

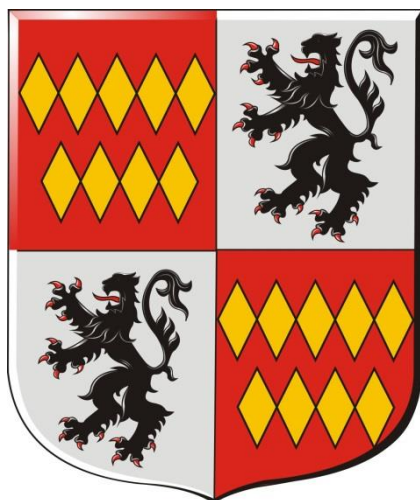
De auteurs werken al een paar jaar aan het project Hollandse biografieën. Het project houdt in het maken van biografieën van personen die geportretteerd zijn. Van veel portretten in musea is alleen de schilder en de geportretteerde bekend verder ontbreekt iedere achtergrond. Vijf musea in Zuid-Holland werkten mee aan dit project en er zijn inmiddels ruim 1100 biografieën gemaakt. Het afgebeelde schilderij is een van de honderden die beschreven zijn. Achter deze personen zaten interessante verhalen die zeker de moeite waard zijn om eens door een breder publiek te laten lezen, vandaar deze publicatie.

Het portret van Jan van der Does en zijn gezin geeft een beeld van een vooraanstaande Hollandse familie aan het einde van de zestiende eeuw. Jan van der Does - meestal Janus Dousa genoemd - was een van de belangrijkste hoofdrolspelers tijdens het beleg van Leiden in 1574. Uit zijn huwelijk met Elisabeth van Zuylen kreeg hij twaalf kinderen waarvan er ten tijde van de vervaardiging van het schilderij nog negen in leven waren. Zij kregen goede

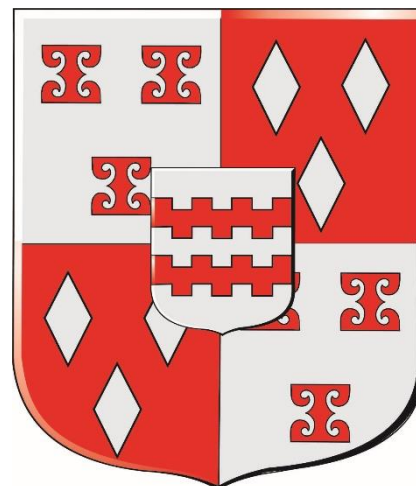

opleidingen, gingen de wereld verkennen en niets zou hun een prachtige carrière in de weg staan. Maar slechts drie van hen hebben hun vijftigste levensjaar kunnen beleven.

Jan van der Does (zich noemende Janus Douza a Noortwyck), ambachtsheer van Noordwijk 1551-1604, daarna kort vóór zijn dood heer van Noordwijk, heer van Langeveld en Kattendijke, heer van Bergesteyn (na het overlijden van zijn vader in 1550), geb. Noordwijk 5 december 1545, kreeg onderwijs te Lier (B), daarna te Delft, student te Leuven 1562, Douai 1563-1564 en Parijs 1564-1566, hoogheemraad van Rijnland 1570, register-meester Staten van Holland 1572, eerste beschermheer van de Leidse Universiteit in 1575, bestuurder, curator van de Leidse Universiteit en eerste universiteit bibliothecaris 1585, dijkgraaf van Rijnland, gedeputeerde bij de Staten-Generaal namens Holland en de Ridderschap van Holland 1590-1592, raadsheer bij de Hoge Raad van Holland en Zeeland te Den Haag 1591-1604 (vanaf 1601 niet meer actief), overl. 's-Gravenhage 8-10-1604, zoon van Johan, ridder, heer van Noordwijk, en diens tweede vrouw Anna van Nijenrode, vrouwe van Bergesteijn. Hij tr. Haarzuilens/kasteel De Haar 22-9-1566 *Elisabeth van Zuylen van de Haer*, geb. kasteel de Haer 13-11-1545, overl. na 19-3-1623, op het grafmonument van Jan van der Does wordt zij niet vermeld, dochter van Dirk, heer van de Haer en Zevender, ridder, schout van Utrecht, en Johanna Drakenborg, vrouwe van Drakenburg en Oudaen.

*Jan van der Does*³³

*Elisabeth van Zuylen*¹⁴

Jan behoorde tot de tiende generatie van het adellijke geslacht Van der Does. Hij werd, na het vroege overlijden van zijn vader, streng katholiek opgevoed door zijn grootvader Frans van Nijenrode en na diens overlijden in 1560, door zijn oom Werner van der Does. De zorg voor zijn intellectuele vorming werd na het eerste elementaire onderwijs opgedragen aan de Delftse leraar en Latinist Henricus Junius. Op zijn zestiende jaar begon hij aan zijn *grand tour*, zijn *peregrinatio Academica*, de voor studenten toentertijd gebruikelijke studiereis langs meerdere universiteiten van Europa. Hij liet zich op 26-2-1562 aan de Leuvense universiteit inschrijven. Het was de bedoeling zich te bekwamen in de rechtenstudie, maar van het begin af ging zijn belangstelling veel meer uit naar Griekse en Latijnse literatuur. Zijn kennis van deze beide talen was zo groot dat hij met verbluffende vaardigheid Griekse gedichten overbracht in goed gestileerde Latijnse verzen. Hij publiceerde in 1669, toen hij nog in Noordwijk woonde, in Antwerpen zijn eerste bundel Latijnse gedichten.

Door de plunderingen van de watergeuzen langs de Hollandse kusten, werd hij gedwongen Noordwijk te verlaten en naar het veilige Leiden uit te wijken. In november 1572 sloot hij zich aan bij het Verbond der Edelen. In december 1572 was hij registermeester bij de Staten van Holland. Hij nam toen deel aan het gezantschap van de Staten van Holland naar Engeland om hulp te vragen tegen de Spaanse overheerser. Tijdens het beleg van Leiden was hij bevelhebber van een ongeveer tachtig man tellend vendel 'vrijbuiters', waarmee hij talrijke uitvallen heeft ondernomen. Hij was als hoofd van de stedelijke krijgsmacht betrokken bij de belegering van 1574 en als mede-gouverneur en commissaris van Oranje beleefde hij het roemrijke ontzet. Daarna kreeg hij als superintendent de leiding over de militaire zaken tot 1576. Als beloning werd hem door de Staten-Generaal een gouden penning geschonken, en instandhouding van zijn vendel en uitbreiding van zijn heerlijkheid toegestaan. Bovendien was hij humanist, historicus, en een zowel in Nederland als in Europa zeer gewaardeerde dichter en filoloog.

Jan testeerde op 6-10-1604. Zijn vrouw kreeg het vruchtgebruik over alle goederen, erfgenamen waren de vier overgebleven kinderen: Steven, Anna, Frans en Dirk. Zijn grafmonument staat in de hervormde kerk in Noordwijk, in Leiden staat een gedenkmonument van de Opstand, waarop hij is afgebeeld. ^{1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12}

Uit het huwelijkscontract bleek dat Jan veel land bezat: onder andere vijftien morgen weiland gelegen in het kerspel van Abcoude, veertig morgen land in Kamerik, vennen in Gelderland en Rhenen waar processen over liepen, grond in Zeeland en verschillende andere kleinere stukken grond waar hij inkomsten uit verkreeg. Jan was in feite zijn boekje te buiten gegaan door recht te spreken over het gehele gebied van het oude baljuwschap van Noordwijk. Dat was voor de Staten van Holland reden om op 6-2-1578 een resolutie aan te nemen waarbij zij verklaarden dat Jan van der Does voortaan geen jurisdictie meer mocht uitoefenen als 'halshere' van Noordwijk behalve daar waar hij de ambachtsheerlijkheid had, en dat de andere dorpen en plaatsen onder het baljuwschap van Noordwijk voortaan onder dat van Rijnland zouden ressorteren. ^{13, 32}

Uit dit huwelijk:

1. *Jan (Joannes, Janus) Jansz. van der Does (Dousa) jr.*, geb. Noordwijk 16-1-1571, ingeschreven als student te Leiden 15-3-1583, verving zijn vader als bibliothecaris op de Universiteit van Leiden 1591-1593, bibliothecaris ald. 1593-1596, gouverneur van Prins Frederik Hendrik, ging met zijn broers George en Steven naar Duitsland 1594, ongehuwd, overl. 's-Gravenhage 26-12-1596. ^{1, 3, 7, 9, 15, 16, 17}
2. *Anna Jansdr. van der Does*, vrouwe van Noordwijk, geb. Leiden 30-4-1572, overl. tussen 1635 en 1639, tr. 's-Gravenhage 25-7-1600 (huwelijkscontract 28-5-1600) *Casper van Ewsum (Eusum)*, heer van Nijenoord (Nienoord) en Vredewold, geb. Nienoord 1564, deed leenhulde in 1627 als man en voogd van zijn vrouw Anna van der Does, die rechtmatige vrouwe van Noordwijk was, krijgshere, veroverde Delfzijl 1591, nam deel aan de belegering van Steenwijk onder graaf Willem Lodewijk 1592, gouverneur van Drenthe, overl. 23-5-1639, zoon van Wigbolt, ridder van het Heilige Graf 1549, en Geertruid van Willich (Wylich).

Van Ewsum verwierf roem als bevelhebber van Coevorden en weerstond 'de bedreigingen en beloften van de Spaanse stadhouder Verdugo'. Deze bood hem 100.000 gulden en het overste luitenantchap als hij Coevorden zou overgeven. Hij antwoordde Verdugo dat 'zijn eer en reputatie belangrijker waren dan geld en verrader van het vaderland genoemd te worden'. Prins Maurits ontzette Coevorden en Van Ewsum nam daarna deel aan het beleg van Groningen in 1594. Hij hield in 1600 als gouverneur met achthonderd man de opgerichte sterkte bij Groningen bezet, daarna was hij nog vier en twintig jaar gouverneur van Drenthe. ^{3, 8, 10, 18, 19, 20, 21}

3. *Joris (George) Jansz. van der Does (Dousa)*, geb. Leiden 5-3-1574, ingeschreven als student te Leiden 14-6-1590, overl. Santo Thomé 1599.

Naar de gewoonte van die dagen maakte hij na afloop van zijn studie een reis. Hij ging in 1592 voor twee jaar naar Polen, daarna ging hij in gezelschap van zijn broers Johan en Steven voor drie maanden naar Duitsland. In Heidelberg maakte hij kennis met verschillende geleerden, in het bijzonder met de geschiedkundige Marquard Freher, en met bibliothecaris Paulus Melissus. De eerste maakte hem bekend met het werk van George Codinus over de oudheden van Constantinopel. Dit werk werd door George van der Does vertaald en door Freher uitgegeven. Melissus stelde hem in de gelegenheid de rijke collectie Griekse en Romeinse handschriften uit de bibliotheek van Heidelberg te bestuderen. Hierdoor ontstond bij Georg het verlangen het oude Griekenland met eigen ogen te aanschouwen en hij reisde mee met een gezelschap naar Constantinopel. Gedurende zeven maanden was hij aldaar de gast van de Engelse gezant Eduard Barton. Hij was wellicht nog langer gebleven, als hij niet in 1597 het doodsbericht van zijn oudste broer had ontvangen. Hij reisde terug door Moldavië, Polen, Pommeren, Holstein en Westfalen en kwam in het midden van mei 1598 bij zijn familie aan. Hij bleef hier bijna een jaar, maar toen zijn oom Pieter van der Does in 1599 als admiraal van de nieuw uitgeruste vloot zou uitvaren, verzocht en verkreeg hij vergunning deze tocht mee te maken. Hij keerde echter niet meer in het vaderland terug, omdat het klimaat van het eiland Sant Thomé hem noodlottig werd. Hij overleed daar in oktober 1599. ^{3, 8, 9, 16, 22}

4. *N.N. (dochter)*, levenloos geboren 18-12-1574.
5. *Steven Jansz. van der Does*, heer van Noordwijk (beleend met de hoge heerlijkheid van Noordwijk 1605), heer van Wimmenum (beleend met een gerecht in Kennemerland genaamd Wimmenum in 1620), geb. 2-1-1576, ingeschreven als student te Leiden 15-6-1590, raad in het Hof van Holland 1606-1621, overl. vóór 18-2-1622, tr. Noordwijk 30-6-1601 (huwelijkscontract 25-6) met *Anna van Ewsum*, overl. Utrecht 2-8-1617, dochter van Wigbold en Geertruid van Wylich, zuster van zijn zwager Casper.

Na zijn opleiding in Leiden maakte Steven in 1594 een reis door Duitsland met zijn broers Johan en George. Na de dood van zijn vader in 1604 werd Steven heer van Noordwijk en lid van de ridderschap van Holland. Namens dit college werd hij benoemd tot raad in het Hof van Holland, legde 1 mei 1606 de eed af en werd hij als zodanig in 1610 met drie raadsheren uit de Hoge Raad gecommiteerd om godsdienstige geschillen in Alkmaar op te lossen. Hij werd beleend met de Geye Vriezenwerf in Heemskerk 1606. Tot 1621 bekleedde hij het ambt van raadsheer in het Hof van Holland. ^{3, 7, 8, 20, 21, 22, 23, 24, 25}

6. *Frans (Franciscus) Jansz. van der Does*, geb. Leiden 5-3-1577, ingeschreven als student te Leiden 15-2-1591, kanunnik van de Sint Maartenskerk te Utrecht, tr. *Anna van Batenburg*, overl. na 1648. Zij zijn in 1622 te Noordwijk vermeld in het hoofdgeldregister van Rijnland met vier kinderen.

Frans studeerde voornamelijk onder hoogleraar Henricus Bredius en later onder Justus Lipsius. Met deze laatste en met diens opvolger Josephus Scaliger raakte hij bijzonder bevriend. Na de voltooiing van zijn studie maakte hij een buitenlandse reis en bezocht hij Engeland en Frankrijk, voornamelijk om de talen machtig te worden, maar ook om zijn blik op de wereld te verruimen. Frans was een verdienstelijk dichter, zoals blijkt uit een treurzang over het vertrek van Justus Lipsius naar Leuven, geschreven in Parijs op 24-10-1598. In het vaderland teruggekeerd, vestigde hij zich eerst in Utrecht, denkelijk op of nabij de bezittingen van zijn moeder. In 1601 werd hij benoemd tot kanunnik van het kapittel van de Dom aldaar, in 1610 was hij bewaarder van het

archief van De Haer. Later woonde hij in Noordwijk. Nadat zijn zuster Anna van der Does beleend met Noordwijk was werd Frans baljuw en schout van Noordwijk en trad hij tevens op als plaatsvervanger voor zijn zwager en zuster. Feitelijk had hij daardoor enkele jaren alle macht in Noordwijk. Daar was hij ook gastheer van de bekende geleerde Aernout van Buchell. Frans van der Does testeerde te Utrecht 11-12-1630 en overleed nog dezelfde dag.^{3, 8, 26, 27, 28}

7. *Werner (Warner) Jansz. van der Does*, geb. Noordwijk 13-8-1578, overl. op zee a.b. 'Amsterdam' 11-6-1603.

Werner voer als adelborst op het schip 'Alckmaer' van Heemskerck's vloot, die op 23-4-1601 van Texel naar Oost-Indië vertrok. Hij was een van de 20 mannen die rond 15-3-1602 in gevangenschap raakten bij de koning van Demak (Midden-Java, ten oosten van Semarang). Uit zijn gevangenschap ontslagen voer Werner met admiraal van Neck op het schip 'Amsterdam' naar het vaderland terug. De vloot kwam 15-7-1603 voor Rammekens, Werner was 11-6-1603 echter op zee gestorven.^{5, 6, 29}

8. *Johanna (Anna, Janna) Jandsdr. van der Does*, geb. 16-8-1579, overl. Den Haag 1601.^{3, 8, 9}

9. *Dirck (Diederik) Jansz. van der Does*, heer van Bergestein (beleend in 1606, in 1621 werd het vrij goed), heer van Woudenberg (beleend in 1642), geb. Utrecht in het huis van Valckenaer bij de Wittevrouwbrug 3-11-1580, ingeschreven als student te Leiden 7-6-1595, schepen te Utrecht 1612-1615, houtvester van het Sticht 1615, daarna baljuw en schout te Rijnsburg, Boskoop etc. -1632, commies der Staten-Generaal, lid van de ridderschap van Utrecht 1642 en aangesteld tot buitengewoon raad in het hoog provinciaal gerechtshof 1642, overl. Utrecht 7-6-1663, begr. Utrecht St. Servaas, tr. Utrecht 25-2-1612 *Geertruyd van Reede van Nederhorst*, geb. Utrecht ca. 1585, overl. 4-2-1684, begr. St. Servaas, dochter van Gerard (Gerrit) van Reede van Saesveld, heer van Nederhorst, en Mechteld Peunis (van Diest).
Uit dit huwelijk 7 kinderen.

Na zijn studie in Leiden maakte Dirck een grote reis door Duitsland en Polen. Bij zijn terugkomst trad hij in militaire dienst. Hij zal dezelfde zijn die in 1607 de bekrachtiging van het eerste wapenbestand met Spanje naar (Fort) "Lillo" overbracht en daarvoor van de aartsbisschop een gouden keten ontving.^{3, 8, 9, 30, 31}

10. *Josina van der Does*, geb. Leiden 29-9-1582, jong overl. in Leiden.
11. *Jacob Jansz. van der Does*, geb. Leiden 19-5-1584, overl. op zee onder St. Helena.^{3, 8, 9}
12. *N.N. (jongen)*, geb. Leiden 14-1-1586, overl. ald. 19-1-1586.

Geraadpleegde bronnen en literatuur

- 1 J.I.D. Nepveu, 'Van der Does, Pels, Stamhorst, De Witt', *De Navorscher* 31 (1881) 632.
- 2 Lezing uitgesproken op 11 november 2004 ter gelegenheid van de vierhonderdste sterfdag van Janus Dousa door Prof. Chr. Heesakkers, Vereniging "De Oude Dorpskern" te Noordwijk 20 (2005) 64.
- 3 C.J. Polvliet, *Genealogie van het oud-adellijk geslacht Van der Does* ('s-Gravenhage 1893) 71- 73.
- 4 J. Kloos, *Noordwijk in de loop der eeuwen* (1928).
- 5 *Nieuw Nederlandsch Biografisch Woordenboek*, deel 6, p. 425 ev.
- 6 A.J. van der Aa, *Biografisch Woordenboek der Nederlanden* 4 en 5, p. 214 ev.

- 7 W.M.C. de Regt, 'Janus Dousa. Zijn vrouw en kinderen', *De Nederlandsche Leeuw* 42 (1924) 297.
- 8 'Janus Dousa', *De Nederlandse en Vlaamse auteurs* (1985) in de digitale Bibliotheek voor de Nederlandse letteren.
- 9 E.B.F.F. Wittert van Hoogland, 'De ridderhofstad Bergesteyn', *Genealogische en Heraldische bladen* 8 (1913) 109.
- 10 J.A. Feith, 'Het huwelijkscontract en het testament van Janus Dousa (van der Does)', *Algemeen Nederlandsch Familieblad* 5 (1888) 158.
- 11 C.L. Heesakkers, *Janus Dousa, dichter van Leidens beleg en ontzet*; in: *Leids Jaarboekje* (1977) blz. 104-120.
- 12 C.L. Heesakkers, *Janus Dousa en zijn Noordwijk*; in: *Leids Jaarboekje* (2005), blz. 53-73.
- 13 Regionaal Archief Leiden, inventaris van het oud-archief van Noordwijk 1400-1811, nr. 89.
- 14 Wapen afkomstig van het alliantiewapen van Janus Dousa en zijn echtgenote Elisabeth van Zuylen van der Haer, 1566. Tekening in Dousa's album amicorum. Coll. Universiteitsbibliotheek Leiden.
- 15 C.A. Siegenbeek van Heukelom-Lamme, *Album Scholasticum Academiae Lugduno-Batavae 1575-1940* (Leiden 1941) 39, 40.
- 16 *Nieuw Nederlandsch Biografisch Woordenboek, deel 6, p. 418, 419.*
- 17 W.N. du Rieu, *Album Studiosorum Academiae Lugduno-Batavae (1575-1875)* (Leiden 1875) 13.
- 18 *Nieuw Nederlandsch Biografisch Woordenboek, deel 1, p. 838.*
- 19 *Nieuw Nederlandsch Biografisch Woordenboek, deel 5, p. 240.*
- 20 J.C. Kort, 'Leenkamers van de Graven van Blois 1282-1650, De Hoge heerlijkheid van Noordwijk'; in: *Ons Voorgeslacht*, jrg. 40 (1985) blz. 40.
- 21 S.J. Zotten, 'Geschiedenis (losse fragmenten)'; in: *De Navorscher* 14 (1864) 193 e.v.
- 22 W.N. du Rieu, *Album Studiosorum Academiae Lugduno-Batavae (1575-1875)* (Leiden 1875) p. 28.
- 23 *Nieuw Nederlandsch Biografisch Woordenboek, deel 6, p. 439.*
- 24 J.C. Kort, 'Repertorium op de lenen van de Hofstede Egmond 1270-1650', *Ons Voorgeslacht* 34 (1979) 391.
- 25 J.C. Kort, 'Repertorium op de Grafelijke lenen in Kennemerland 1203-1650', *Ons Voorgeslacht* 44 (1989) 89.
- 26 *Nieuw Nederlandsch Biografisch Woordenboek, deel 6, p. 417.*
- 27 'Hoofdgeld van Rijnland', *De Wapenheraut* 13 (1909) 245.
- 28 W.N. du Rieu, *Album Studiosorum Academiae Lugduno-Batavae (1575-1875)* (Leiden 1875) p. 29.
- 29 *Nieuw Nederlandsch Biografisch Woordenboek, deel 6, p. 440, 441.*
- 30 W.N. du Rieu, *Album Studiosorum Academiae Lugduno-Batavae (1575-1875)* (Leiden 1875) p 43.
- 31 *Nieuw Nederlandsch Biografisch Woordenboek, deel 6, p. 414, 415.*
- 32 F. Angevaere, *De Satraap van Noordwijk*; in: *De Blauwdotter*, blad van het Genootschap "Oud Noordwijk", nr. 161, 162, 167.
- 33 Wapen aanwezig in de St. Jorisdoelen in Noordwijk, met dank aan de heer F. Angevaere.

